

**NODAVLAT GAZETA NASHRLARINING
O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

*Turayeva Feruza To'xtamurodovna, O'zbekiston davlat
jahon tillari universiteti katta o'qituvchisi*

**SPECIFIC CHARACTERISTICS OF NON-
GOVERNMENT NEWSPAPER
PUBLICATIONS**

*Turayeva Feruza To'xtamurodovna, Senior teacher of
Uzbekistan State University of World Languages*

**ОСОБЕННОСТИ
НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ГАЗЕТНЫХ
ИЗДАНИЙ**

*Тураева Феруза Тухтамурадовна, старший
преподаватель Узбекского государственного
университета мировых языков*

Annotasiya: Ushbu maqolada bugungi kunda faoliyat yuritayotgan nodavlat nashrlar va ularning o'ziga xos jihatlarining tahlili haqida so'z boradi. Shuningdek, mazkur maqola mavzusi yuzasidan rasmiy va ilmiy adabiyotlardagi fikrlar umumlashtirilib mavjud mummo yuzasidan tegishli taklif va tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: nodavlat nashrlar, bosma OAV, rivojlanish tendensiyasi, islohotlar, qonun va qarorlar.

Аннотация: В данной статье говорится об анализе сегодняшних негосударственных изданий и их специфических аспектах. Также обобщены мнения официальной и научной литературы по теме данной статьи и даны соответствующие предложения и рекомендации по существующему вопросу.

Ключевые слова: неправительственные издания, печатные СМИ, тенденции развития, реформы, законы и решения.

Abstract: This article talks about the analysis of today's non-governmental publications and their specific aspects. Also, the opinions of the official and scientific literature on the topic of this article are summarized, and appropriate suggestions and recommendations are given on the existing issue.

Key words: Non-governmental publications, print media, development trend, reforms, laws and decisions.

KIRISH. Gazeta – vaqti-vaqti bilan (kundalik yoki haftalik) nashr qilinadigan, yangiliklar va maqolalar taqdim etiladigan nashrdir. Ilgari gazetalar faqat qog'ozda chop etilgan. Ma'lumotlarga ko'ra, odatda gazetalar omma uchun arzon va foydali bo'lishi bilan birga sifatli qog'ozda chop etishga alohida e'tibor qaratilgan. Vaqt o'tishi bilan gazetalar o'z formatini o'zgartirdi. Natijada, “nodavlat

nashrlar” tushunchasi paydo bo'ldi. Ilmiy tadqiqotlarda yangi nashr tizimiga nisbatan “Nodavlat matbuot nashrlar – davlat tomonidan moliyalashtirilmaydigan, mustaqil faoliyat yuritadigan ommaviy axborot vositalaridir”[1,25]-deya ta'riflanadi. Ushbu maqolada nodavlat gazetalarining auditoriyaga ijtimoiy ta'siri, uning o'ziga xos jihatlarini tahlil qilinadi.

<https://orcid.org/0009-0001-2598-2697>

e-pochta:

boronovnazim@gmail.com

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Mamlakatimizda matbuot nazariyasiga oid ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan, qator kitoblar va maqolalar chop etilgan. Bunday izlanishlar vatanimiz mustaqilligi yillarida yanada jadal davom ettirildi. N.Abdualazizova, M.Xudoyqulov, F.Mo'minov, X.Do'stmuhamedov, T.Qozoqboyev, L.Sobirova, S.Jabborov, D.Rashidova singari olimlar sohaga doir bir qator mavzularga bag'ishlangan ilmiy izlanishlarini, kitob va risolalarini chop ettirdilar. Vaqtli matbuotda keyingi yillarda nodavlat va mustaqil matbuot nashrlari faoliyatiga doir maqolalar nashr etilgan. Maqolada metodologik yondashuv sifatida kontent tahlil, chog'ishtiruv, umumlashtirish metodlaridan unumli foydalanildi.

MUHOKAMALAR.

Xorijlik tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, "raqamli ommaviy axborot vositalariga o'tish sharoitida "chop etish" kontentining roli kamayadi (gazeta, jurnal, telekanal va boshqalar o'zlarining imtiyozli rolini yo'qotadi), kontent sifatining ahamiyati esa, aksincha, ortib bormoqda. Media sanoatida, shu jumladan bosma nashrlarda strategik raqobatning muhim usuli bu ichki mediani optimallashtirish bo'lib, bu iste'molchi uchun qiymati boshqalardan ustun bo'lgan mahsulotni yaratish imkonini beradi [3, 59]. Shunday qilib, hamma, hatto "eng kichik mahsulotlarni yaratish jarayonlarini tuzatish va ularni boshqarish tizimini yaratish" zarurati birinchi o'ringa chiqadi. Bu media-industriyadagi menejment haqidagi odatiy tushunchani iqtisodiyotning ko'pgina boshqa tarmoqlari uchun an'anaviy bo'lgan "ijodiy menejment" ("ijodiy boshqaruv") bilan "ishlab chiqarishni boshqarish" (ishlab chiqarishni boshqarish) bilan birlashtiradi. Bu esa nodavlat nashrlarning imkoniyatlarini yanada kengaytirdi [4, 84-89]. Vaqt o'tishi bilan ko'p sonli **tabloid, axborot reklama, ko'ngilochar va siyosiy lashtirilgan** nashrlar orasida auditoriyaning aniq manfaatlarini ko'zlab axborot xizmatlarini ko'rsatishga qaratilgan ixtisoslashtirilgan matbuot alohida o'rin

egalladi. Ushbu jarayonni olimlar ixtisoslashgan matbuot jurnalistikaning ikkinchi darajali hodisasidir, deya baholadi. Turli sohalarga **ixtisoslashgan nodavlat gazetalar** o'quvchining jamiyatga yo'naltirilishida katta rol o'ynaydi [5, 14-18]. Ixtisoslashgan nashrlar auditoriyaning jinsi va yoshi xususiyatlariga va hayotning turli sohalariga bo'lgan qiziqishlariga mo'ljallangan qo'shimcha ma'lumotlarga tinglovchilarning qiziqishlarini qondiradi. Shuning uchun jahon amaliyotida (asosan G'arb mamlakatlarida) universal matbuot gazeta sahifalarida, ixtisoslashgan matbuot esa, jurnal muqovalari ostida yashaydi [6, 45].

Hozirgi vaqtda ixtisoslashgan matbuotning, jumladan, gazetalarning ahamiyati, onlayn formatga o'tsa ham, o'z ahamiyati, auditoriyasini yo'qotmagan. Rivojlangan mamlakatlarda ko'pgina zamonaviy olimlar maxsus nashrlarni o'rganish muammosini tadqiq qilmoqda. Misol uchun, "**Rossiya ommaviy axborot vositalari tizimi**" darsligi mualliflari ixtisoslashtirilgan matbuotni "uchinchi turdagi" matbuot deb tasniflaydi, ya'ni qiziqish nuqtayi nazaridan auditoriyaning belgilaydi. **S.G.Korkonosenko** o'zining "**Jurnalistika asoslari**" asarida jurnalistikada "hamma uchun va hamma narsa haqida" [7,20-23] hamda ixtisoslashgan ommaviy axborot vositalariga bo'linishi mumkinligini ta'kidlaydi. **A.N.Alekseev** barcha gazeta nashrlarini **politematik va monotematiklarga** ajratadi. Olim barcha turdagi monotematik bosma nashrlarni "bir xil turga: "ixtisoslashgan gazeta nashri"ga birlashtirishni taklif qiladi. Yuqorida tilga olingan olimlar tomonidan aniqlangan ixtisoslashtirilgan nashrlar tasniflash doirasi bo'yicha keng diapazonda ta'riflanadi. Mamlakatimizda olib borilyotgan OAV faoliyatini tartibga solishga doir islohotlar nodavlat ixtisoslashgan nashrlarning shakllanishiga samarali ta'sir o'tkazdi.

Gazetalarning formati, yoritadigan yangiliklar turi va davriyligiga qarab turlicha

tasniflash mumkin. **Birinchi tasniflash sxemasi** ushbu turdagi nashrlarni ikkita katta guruhga ajratadi: **“keng varaqlar”** va **“tabloidlar”** turkumi. Dastlab bu tasnif faqat sahifalar hajmiga asoslangan edi. **Tabloid** odatda keng varaqning yarmiga teng hisoblangan. Biroq, vaqt o'tishi bilan tabloidlar o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish uchun voqealarni **shov-shuvli** qilish uslubida yozilgan noxolis (yoki hatto ba'zan yolg'on) ma'lumotlarni taqdim etadigan **“sensatsion”** yangiliklar bilan bog'lanib qoldi [2,43-46].

Ikkinchi tasnif sxemasi gazetada chop etilgan yangiliklarni yoritishga asoslanadi. Aksariyat gazetalar odatda eng dolzarb xalqaro va mahalliy voqealar haqidagi xabarlarni o'z ichiga olgan bo'lsa-da, ba'zi gazetalar mintaqaviy yoki mahalliy yangiliklarga alohida e'tibor beradi. Shu sababli, bu turdagi gazetalar faqat ma'lum bir shahar yoki mintaqa doirasida sotiladi. Boshqa tomondan, milliy gazetalar **milliy** va **xalqaro** ahamiyatga ega bo'lgan yangiliklarni yoritadi va butun mamlakat bo'ylab sotiladi. **Oxirgi tasnif** gazetaning qanchalik tez-tez chop etilishi bilan bog'liq bo'lib, u **har kuni**, **haftada uch** yoki **ikki marta** (ikki haftada yoki uch haftada), **haftada bir marta** (haftada) yoki hatto **oyda bir marta** (oylik) bo'lishi mumkin. Oylik yoki haftalik nashr etiladigan gazetalar ba'zan sport, san'at, biznes yoki mahalliy yangiliklarini yoritishga e'tibor qaratadi [8,3].

Ilgari, gazetalar aslida qog'ozdan qilingan bo'lsa, ularning barchasi turli sahifalarga joylashtirilganligi sababli o'quvchilar farqlashi mumkin bo'lgan turli bo'limlarga ega edi. Ushbu bo'limlar band bo'lgan gazeton faqat o'zini qiziqtirgan yangiliklarga e'tibor qaratishi uchun toifalarga ajratilgan ma'lumotlarni taqdim etish uchun ishlatilgan. Misol uchun, agar o'quvchi faqat sport yangiliklarini o'qishni xohlasa, u shunchaki **“sport”** sahifasini qidirib, o'yin-kulgi yoki tasniflangan reklama kabi boshqa bo'limlarni e'tiborsiz qoldirishi mumkin. Hozirgi kunda, agar siz **onlayn gazetada** ma'lum bir bo'limni

qidirmoqchi bo'lsangiz, yangi havolalarga e'tibor qaratishingiz kerak. Ushbu havolalar odatda veb-sahifaning joylashtirilgan lenta yoki havola menyusida bo'ladi.

NATIJALAR. Bugungi kunda Respublikamizda faoliyat yuritayotgan har bir gazeta, jurnal kabi nashrlarning o'z qiyofasi, o'z o'quvchisi, o'z auditoriyasi bo'lishi zamon bilan birga qadam tashlashidan va tahririyatlar oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarni qay darajada ado etayotganidan darak beradi. Buning uchun mustaqil matbuot nashrlari gazetonlarning talab-istaklarini, qiziqishlarini puxta o'rganib, shundan kelib chiqqan holda o'z ijodiy rejalarini tuzishlari talab etiladi. Mamlakatimizda katta auditoriyani o'ziga jalb qilgan **“Darakchi”**, **“Bekajon”**, **“Hordiq”**, **“Tasvir”**, **“Sug'diyona”** gazetolari uzoq yillar samarali faoliyat yuritdi. Bugungi kunda ushbu nashrlarning ayrimlari saqlanib qolgan [9,63-65]. Nodavlat matbuot nashrlari demokratik jamiyatlarning ajralmas qismi bo'lib, ular erkin axborot tarqatish, jamoatchilik fikrini shakllantirish va hukumatni nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi. Istiqloq tufayli yangilangan va har taraflama ravnaq topayotgan matbuotimiz, ommaviy axborot vositalari ijtimoiy hayot voqealarini yanada kengroq, chuqurroq, xolis, tezkorlik bilan yoritish boshladilar, gazetalarimiz, jurnallarimiz yanada qiziqarli, o'qishli bo'lib bormoqda, radioeshittirishlar va teleko'rsatuvlar mazmun-mundariyasi kengaydi, shakli rang-baranglashdi. Matbuotning bu zarur ijtimoiy vazifasining to'la bajarilishini yo'lga qo'yish, ijtimoiy axborotlar bilan ta'minlashni kengaytirish, axborot yig'ish va tarqatishni yanada takomillashtirish borasida qator yangi qaror va qonunlar qabul qilindi. Bugungi kunda matbuot ijtimoiy hayot voqealarini tasvirlab, uni tahlil etibgina qolmay, ularning ijtimoiy hayotga nechog'liq ta'sir etishini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Matbuotning asosiy jihatlari qayd etib o'tiladigan bo'lsa, jumladan, umuminsoniy manfaatlarga xizmat qiladigan

xalqning kundalik fikr va tuyg'ularining yorqin ifodasi, xalq hayoti, fikr-o'y, quvonch-tashvishi, orzularini ifoda etuvchi – xalqchilik prinsipi, shu jumladan, ijodkor ahlidan haqiqatni qat'iy talab etadigan – haqqoniylik prinsipi, yuqoridagi jihatlarni o'zida jamlagan va ommani o'ziga jalb etishga da'vat etuvchi – ommaviylik prinsiplari mavjud.

XULOSA. Xulosa qilib aytish mumkin, mustaqil matbuot nashrlarini rivojlantirish haqida gap borar ekan, birinchi navbatda ularning moddiy-texnika bazasini yuksak zamonaviy talablarga javob beradigan darajada modernizatsiya qilish va mustahkamlash hamda yuqori malakali jurnalistlar va texnik xodimlarni qayta tayyorlash masalasi ilgari suriladi. Bosma OAV jurnalistlarining savodxonligi va kasb mahoratini oshirishga ko'maklashuvchi turkum o'quv mashg'ulotlari tashkil etilishi, jurnalistlarning professional mahoratini zamon talablari darajasiga ko'tarish borasida xorijiy tajribani o'rganish va samarali jihatlarni amaliyotga joriy etish ham bu boradagi dolzarb vazifalar sirasiga kiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://open.library.okstate.edu/international-composition/chapter/newspapers-as-a-source-types-sections-and-objectivity/>
2. Абдуазизова А.А. Мустақил Ўзбекистон журналистикаси тарихи. -Тошкент: Академия, 2007; Худойкулов М. Журналистика ва публицистика асослари – Тошкент, 2009; Мўминов.Ф. Журналистика ижтимоий институт сифатида. – Тошкент: Университет, 1998; Дўсмухаммедов Х. Журналистик касб одоби муаммолари. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2007; Оммавий ахборот воситаларини ривожлантиришнинг демократик андозалари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2005; Қозоқбоев Т. Журналистика асослари. – Тошкент : Мусика, 2007; Собирова Л.М. Ўзбекистон оммавий ахборот воситаларининг ривожланиши ва унинг миллатлараро муносабатларни мустахкамлашдаги ўрни (1991–2009 йиллар): Тарих фанлари номзоди ... дисс. –Т., 2010; Жабборов С.М. Журналистиканинг самарали фаолият юритишига халқаро ва миллий ҳуқуқнинг таъсири (АҚШ, ГФР ва Буюк Британия оммавий ахборот воситалари мисолида. 1960-2000 йиллар): Филол. фанлари ном... дис. автореф. - Т.: 2002; Рашидова Д.К. Особенности формирования интернетовской журналистики и специфика Интернета в качестве глобального СМИ: Автореф. дис.... канд. фил. наук. - Т.: 2002.; Вырковский А.В. Менеджмент СМИ в условиях конвергенции // Вести. Моск. ун-та. Сер. 10: Журналистика. 2013. № 3. С. 112-120.
3. Вырковский А.В. Менеджмент СМИ в условиях конвергенции // Вести. Моск. ун-та. Сер. 10: Журналистика. 2013. № 3. С. 112-120.
4. Вырковский А.В. Редакционный менеджмент в печатных и онлайн-массмедиа: процессный подход. М.: МедиаМир, 2016.
5. Волков Ю.Г. Как написать диплом, курсовую, реферат. [Текст] Серия «50 способов» / Ю.Г. Волков. - Ростов-н/Д: Феникс, 2004. – 128 с.
6. Магистерская диссертация по направлению подготовки «Журналистика» [Текст] – Методическое пособие. – М.: Факультет журналистики МГУ имени М.В.Ломоносова, 2011. – 60 с.
7. Магистерская диссертация по направлению подготовки «Журналистика» [Текст] – Методическое пособие. – М.: Факультет журналистики МГУ имени М. В. Ломоносова, 2011. – 60 с.
8. Research Group of Social Involvement of Critical and Emergency Medicine CTS-609, Hospital de Poniente, 04700 Almeria, Spain.
9. Anderson, C. W., Bell, E., & Shirky, C. (2012). Post-Industrial Journalism: Adapting to the Present. Tow Center for Digital Journalism.